

Majoros Sándor
(1956, Bácskossuthfalva)
író, Budapesten él,
József Attila-díjas

Majoros Sándor

A Csukundeda

Zombor szép város. Mi az, hogy szép: egyenesen gyönyörű! A tiszta, rendezett utcák a huszáros sorfalat álló galagonyafákkal a legnagyobb hőség idején is hűvöst támasztanak, nem beszélve az ódon Zsupániáról a körülötte burjánzó parkkal, a télen-nyáron egyformán csúszós sárga kockaköveken meg olyan mókásan kacsáznak a fiákerek, mint Almássy Zsuzsi a jégen. Mindent izgalmas boltok sokasága veszi körbe, és akad köztük olyan fagyizó is, ahol nem tölcsériben, hanem sonkakagylóra emlékeztető kehelyben porciózzák a finomságot. Mindettől így, együttesen az ember gyereke egyszerűen elalél.

Ez a kép élt és terebélyesedett bennem erről az észak-bácskai városról azok után, hogy az 1967-es nyarat ott tölthettem el a katonakórházban századosi rangban szolgáló Béla bátyáméknál. Tizenegy éves voltam, és bár a város levett a lábamról, nem érdekelt belőle más, csak a televízió, amellyel Béla bátyámék akkor már rendelkeztek, meg az unokahúgom, az ángyom és a nagymamám társaságában lebonyolított hosszú délutáni séták, amelyek ebben a zöld labirintusban vetekedtek akkori kedvenc íróm, Molnár Gábor Amazonas-béli kalandjaival. Mi viszont nem különleges bogarakat vagy egzotikus növényeket kerestünk, csupán nézelődtünk. Cseppet sem mellékesen ezek a kiruccanások rendszerint egy finom illatokkal csábító cukrászdában értek véget. Lóbáltam a pipaszár lábamat a tonettszéken, és kiskanállal tömtem magamba a fagyit, akár egy grófi ivadék.

Csak a vak nem látta rajtam a boldogságot, de az ángyom és a nagymamám nem ezt a táborot gyarapította. Etettek, itattak, hogy a szűk másfél hónap alatt, amíg náluk vendégeskedem, minél jobban kikerekedjek, és az illem terén is kupálódjak. A tervük részben megvalósult, mert amikor a nyaralás záró epizódjaként hazafelé zötyögtetett bennünket a cservenkai gőzös, a dubokai megállóig eszembe nem jutott piszkálni az orrom. Ott is csak a szülői ház közelsége, meg tán a jó falusi levegő hozta rám ezt a kényszert, ami azonnal kiváltotta ángyom rosszállását. Megbeszéltük, hogy ez nem illik, én pedig szót fogadtam, mert a városi élet hártavékony Pán Péter-szárnya még ott zizegett a vállamon. Otthon aztán az ángyom által vett vadonatúj szandált nagy ívben lerúgva, a pán-tos rövidnadrágot az akkoriban faluszerte vicselt klottgatyára cserélve ez a légies, fantázia szülte kötőfék végleg el is enyészett.

Aztán jött az ősz, később meg a tél, ami faluhelyen mindig új izgalmakat tartogat, de ahogy fordult a naptár, és a kopár, halott táj megint életre kelt, bennem ismét föllobbant a vágy Zombor iránt. Nem teknőben, hanem kádban fürödni, este pedig tévét nézni, miközben a kisasztalon, előttem alig karnyújtásnyira tobzódnak az elképesztő finomságok: olyan fájdalmas vágyalom volt, ami szünet nélkül kínozott. Ott nem a pincelépcsőn hűsítették a tejet, hanem fridsiderben, ahol a rengeteg ennivaló mellett mindig volt gyümölcsle is, a fiókban pedig

táblás csokoládé. Ha meguntam a tévét, vagy nem volt műsor, kiültem a balkonra, és lestem a szerb gyerekeket, akik úgy lármáztak, mint egy kisebb hadsereg. Az épületben kivétel nélkül tisztak laktak, de csak Béla bátyám volt orvos, ami miatt különös tisztelet övezte. Ha szóltak neki, hogy valaki a házban rosszul lett, azonnal fogta a mindig menetkész orvosi táskáját, és indult, hogy intézkedjen. Nem számított, hogy éjnek évadján csöngetnek be, híven követte a hippokratészi esküt. A nagymamám is csatlakozott ehhez a jótékony művelethez, mert a sporhten végtelen hosszú ideig rotyogtatta a többször használatos injekciós tűket. Nem tudtam, hogy ez a sterilizáció, de éreztem, hogy ez is része a gyógyításnak.

Csakhogy ugyanabba a folyóba nem léphetünk bele kétszer, és ez egy gyerek számára súlyos igazságtalanság. Jelesül az történt, hogy a húgom elérte azt a kort, ami képessé tette őt is az önálló vendégeskedésre. Ráadásul elkövettem azt a hibát is, hogy rengeteget meséltem neki Zomborról, pontosabban az ott látott, tapasztalt mennyei jóságokról, és ő hatévesen fölfogta, hogy ez a kiváltság neki is jár. Minden jel arra mutatott, hogy 1968 nyarát a zomboriak a húgomnak fogják ajándékozni, én pedig egyre inkább beletörődtem abba, hogy ezen a nyáron legfeljebb olyan messzire távolodom el a falutól, ahonnet még látszik mindkét templom, a katolikus meg a református tornya is. Céltalanul csatangolunk majd a haverokkal, lopjuk a félérett barackot, aztán fürdünk egyet a vágóhid után kiszélesedő patakban, miközben a testvérem a galagonyafák árnyékában ugyanúgy lóbálja majd a lábát a tonettszéken, ahogy én is tavaly, és hascsikarásig zabálja magát édességgel.

A nagybátyámék magukhoz is vették a húgomat, engem meg apámék beosztottak kukoricát kapálni, ami azt a kevés tervemet is romba döntötte, ami erre a nyárra megmaradt. A kínok kínját éltem át, miközben a csontszáraz földet

simogattam az apám által borotvaélesre fent kapával, és mert közben beszélgetni sem tudtam senkivel, úgy éreztem magam, mint a számkivetett. Meglepetésem már csak emiatt is úgy szökkent fel az égig, mint a rövid kanócról indított petárda, amikor a zomboriak július végén azzal a hírrel hozták haza a szemmel láthatóan szépen kigömbölyödött húgomat, hogy ők hárman, mármint Béla bátyám, ángyom és az unokahúgom hamarosan elutaznak az Adriára, de hogy a mama ne maradjon egyedül, arra gondoltak: odaköltözhetnek, és vigyázhatnak rá.

Elakadt a lélegzetem. Hát mégis lesz Zombor az idén?! Egy kicsit azért nyugtalanított, hogy feladatot is kaptam: vigyáznom kell a nagymamára, és tudván, hogy szívgyógyszert szed, ez nem is volt annyira egyszerű. De az ángyom mosolygott, és a nagymamám is mosolygott, sőt, még az unokahúgom is, ami végleg meggyőzött arról, hogy ez az őrző-védő szolgálat csupán formalitás.

Odaköltöztem hát Zomborba, és átvettem a fennhatóságot a nagymamám felett, ami abból állt, hogy nem mozdultam el a szoknyája mellől. Időm java részét a konyhában, az unokahúgom játékainak rendezgetésével töltöttem, vagy bámultam a tévét, esetleg kivittem egy széket a balkonra, és arra fölmászva néztem az udvaron lármázó szerb gyerekeket. Nagyon barátságosak voltak, folyamatosan integettek, biztattak, hogy menjek le, játsszak velük, de csak ráztam a fejem, mert nem tudtam velük beszélgetni. Tavaly, amikor az unokahúgom itthon volt, mindenfelé vitt magával és gardírozott. Kissé félszegen követtem, de ő mindennütt otthonosan mozgott. Úgy beszélt szerbül, ahogy magyarul, vagyis tökéletesen. A gyerekek pedig mindenütt egyformák: ha nálunk, faluhelyen megjelenik egy idegen kisgyerek, azonnal produkálni kezdjük magunkat előtte, és várjuk, hogy nevensen, mert az a beilleszkedés jele. A szerb gyerekek is ezt tették velem, de én nem nevettem. Úgy álltam ott, mint egy

paradicsomkaró a sivatagban, árván, esetenül, és alig vártam, hogy a balkonokról felhangozzék az ebédre hívó kiáltás, mert akkor mi is hazamentünk.

Pedig az ángyom kitartóan állította, hogy ezek a gyerekek szeretnek engem. Azt is hozzátette, hogy észre sem veszem, és máris megtanulok tőlük szerbül. Állítólag egy ismerősének a kisfia az NSZK-ban két hónap alatt elsajátította a német nyelv minden fortélyát, csak azért, mert német óvodába járt. A történet igaz volt, mert jóval később, már felnőttként az egyik falubelim, aki szintén az NSZK-ban dolgozott, úgy tért haza a közel három évig tartó vendégmunkából, hogy az akkor tizennégy éves csemetéje törte a magyart. Megvolt rá a logikus magyarázat: a szülei reggel elvitték az iskolába, ahol különféle foglalkozásokon egész estig időzött. A holtfáradt, agyondolgozott apja és anyja ekkor ment el érte, és egy rövid vacsora után nyomban aludni küldte. Így ment ez hónapról hónapra, és a gyerek egyetlen értelmes mondatot sem beszélhetett magyarul, mert az ősei egy idő után rájöttek, hogy azt a keveset, amit beszélniük kell, németül könnyebben, gyorsabban elintézhetik. Más kérdés, hogy ez a visszatelepült, velem majdnem egykorú se nem német, se nem magyar gyerek a színmagyar szülőfalumban aztán olyan gyorsan elfelejtette a német nyelvet, hogy nyolcadikban már csak hármásra állt belőle.

Ángyom tehát igazat beszélhetett: lazán megtanulhattam volna szerbül ezek között a balkonról nézvést eléggé agresszívnek látszó gyerekek között, de én nem vágytam erre. Egy évvel később pedig, amikor a nagymamámra vigyáztam, alapjában változott a helyzet: szerelmes lettem. Az unokahúgom barátnője tehetett mindenről. A tavalyi nyaralásom idején még észrevehetetlen volt, de mostanra megnőtt, lekopott róla az egy évvel korábbi, szinte nevetséges kövérsége, és azon vettem észre magam, hogy a balkonon könyökölve mindig őt nézem.

Estéknként, amikor a nyitott ablakon át beszűrődött a Sztapári úti vidámpark lármája, és az akkori nagy sláger, a *These Boots Are Made for Walking* jellegzetes, félhangonként mélyülő bőgőfutama újból és újból megisméltődött, az ágyban heverészve és a plafonon villózó fényeket bámulva elképzelttem, ahogy ennek a dalnak a ritmusára ugróiskolát játszom Ivanával. Ideoda lebbent a copfja, híven követve a dal ütemét, és mintha ő is énekelte volna az angol szöveget, amit éppen úgy nem értettem, ahogy a szerbet.

A vágyakozásom napról napra erősödött, mégsem jöhetett szóba az, hogy legyőzzem a féltelmemet, mert volt ott egy minden másnál nagyobb akadály: egy szerb öregember, akitől eszelős módon rettegettem.

Ő volt a Csukundeda, legalábbis tavaly az unokahúgom így mutatta be. Cserzett arcú, száraz vénember, aki egyéb dolga nem lévén nap-hosszan ott ücsörgött a lakótömbbel szemben épült mosókonyha előtt, és a betonon csintalankodó gyerekeket figyelte. Ez a rémség valami miatt kipécézett engem, mert olyan szúrós szemmel nézett föl rám a balkonra, hogy a hideg futkározott tőle a hátamon. Máshol, más helyzetben is riasztó jelenség lehetett, de itt, ebben a szerb környezetben maga volt az ördög. Hosszú, lecsüngő bajsza alatt állandóan füstölt a cigaretta, és ez abból a távolságból, ahonnan farkaszemet néztünk egymással, szakasztott olyan volt, mint egy darab égő kanóc. Mindezt tetézte és a harcos múltját egyben bizonyította tipikus szerb fejfedője, amit a hőség ellenére viselt. Az unokahúgom tavaly elmesélte, hogy a hegyek közül hozták ide a rokonai, mert már annyira rozoga, hogy nem képes megvédeni a nyáját a farkasoktól.

Mintha villám vágott volna belém. Ha ez a csontszáraz vénember fiatal korában farkasokkal harcolt, akkor minden bizonnyal a németek ellen is volt egy-két mozzanata a háborúban. Talán azért gombolja be az ingét is egészen

az álláig, hogy ne látsszanak a nyakán a háborús sebesülések. A két keze olyan, mint azok a földből kiásott fekete gyökerek, amelyeket az én nagyapám fordított ki a földből. Isten őrizzen meg attól, hogy megragadjon és megrángigáljon ezekkel a sátáni mancsokkal, és bár a Csukundeda jószerével meg sem mozdult, semmi sem garantálta, hogy velem, az idegenen is ilyen béketűrően fog viselkedni.

Így barikádozta el az utamat Ivanához ez a titokzatos öregember, aki ráadásul a nagybátyámék fölött lakó két nagyfiú rokona volt, akiket hősöknek kijáró csodálattal bámultam. Mile és Bato már a felnőttkor küszöbén álltak, és külön kasztot képviseltek ebben a furcsa közösségben. Komolyabbak, határozottabbak voltak mindenkinél, már kinőtték azt, hogy itt helytelenkedjenek a ház körül. Nagy ritkán és akkor is csak rövid időre jelentek meg, aztán eltűntek, felszívódtak a város rengetegében. Számomra akkor váltak valódi hőssé, amikor kiderült, hogy kulcs és ajtó nélkül is be tudnak menni a lakásukba. Ha olyankor értek haza, amikor az anyjuk piacra ment – az apjuk is tiszt volt, mint a nagybátyám –, a bejárat előtt fölugrottak, elkapták a lépcsőház árnyékolójának betonperemét, onnét fölhúzódkodtak, ráléptek a mi balkonunk könyöklőjére, majd egy újabb húzódkodás, és a lépcsőház vasszerkezetű ablakát létraként használva már be is ugrottak a saját, első emeleti balkonjukra.

A Csukundeda jól láthatóan élvezte ezeket a tornamutatványokat, és amikor a fiúk ugyanezen az úton visszaérkeztek, soha nem mulasztottak el néhány szót váltani az öreggel. A balkonról megfigyelve ezek mindig komoly, férfias beszélgetések voltak, mert egy volt farkasölő csak így társaloghat a leendő farkasölőkkel. Mile és Bato ezután cigarettával a kezükben eltűntek a miénkhez hasonló többemeletes épületek között, én pedig átadhattam magam az ábrándzásnak, amelyet csak a nagymamám szakított meg, ha már nem bírta tovább nézni ezt a szen-

vedést, és újból rákezdte a győzködésemet, hogy menjek le az udvarra játszani.

Hozzám hasonlóan ő sem tudott szerbül, de mindent értett. Ami azt illeti, én már ezzel is bőven kiegyeztem volna. Hallgatni Ivanát, és tudni, miről beszél, kell ennél nagyobb gyönyörűség? Naponta egyszer a nagymamám meg én programszerűen lementünk az udvarra, hogy a közeli boltban tejet és kenyeret vásároljunk. Ilyenkor mindig akadt valami extra édesség is a számomra, úgyhogy legyűrtem a viszolygásomat, hogy el kell vonulnom a Csukundeda előtt, és követtem a nagymamám, aki a szememben egy öregasszony volt, pedig nem lehetett több ötven-egynéhány évesnél. A szerb farkasölő korát nem tudtam megállapítani, de úgy száz és ezer közé saccoltam, viszont ha én ülök azon a rozoga széken, és az ő szemével nézem a nagymamám, akkor egy csinos asszonyt látok, aki a legjobb korban van. A nagymamám ekkor már harminc éve volt özvegyasszony, és az önként vállalt szerepe, hogy cseléd lett a katonatiszt fiánál, eleve lehetetlenné tette számára azt, hogy ebből a helyzetéből kilépjen. A Csukundeda viszont bármennyire is egyszerűnek számított a mi kultúránkban, mindig nagyon illedelmesen odaköszönt, hogy dobar dan, amit a nagymamám ugyanilyen illedelmesen fogadott: dobar dan. Tovább haladtunk, de ahogy az ember szeret visszanézni az éppen hogy megúszott veszélyre, én is mindig visszafordultam, és láttam, hogy az öreg a bajsza alatt hamiskásan mosolyogva néz utánunk. Néha meg is pödörintette ezt a cseppet sem kackiás, inkább farkasszörre emlékeztető csúnyságot, nekem meg odabiccentett a sapkájához, ami talán azt jelentette: látlak, figyellek, és észben tartalak, te kislegény. Gyanítom, hogy ha Rómeó Montague annak idején egy ilyen zörgősre száradt vénséggel találja magát szemben, miközben Júlia Capulet erkélye felé törekszik, habozás nélkül sarkon fordul, és inkább beáll pelótát játszani a szomszéd utcában.

Ha lett volna kerülőút, vagy ha egyszer a Csukundeda elfelejt kiülni a mosókonyha elé, olyan folyékonyan megtanulok szerbül Ivanától, hogy az maga a csuda. De erre szemernyi esély sem mutatkozott, tekintve, hogy ezek a hegyi népek az idejük java részét ücsörgéssel múlatják, így a Csukundeda Zomborban lényegében azt a gyakorlatot folytatta, amit a Durmitor északi lejtőjén – mert hogy a nagymamám szerint nem is szerb volt, hanem crnagorac – elkezdett. Farkasok itt ugyan nem kerülgették, de nem is hevert csőre töltött puska az ölében, csak egy olyan görbebot, amelyet hovatarozásból függetlenül minden öregember a keze ügyében tartott.

Az egyhangúságba, amelyet napközben az Ivana utáni sóvárgás, esténként pedig *These Boots Are Made for Walking* hallgatása tett ki, az hozott némi változatosságot, ha a Sztapári úton működő Vidámpark mögötti erdőben gyakorlatozó katonák végigmasíroztak az utcán. Négyes sorokban meneteltek, lassú, de erőteljes csizmaropogtatással kísérve, ami engem mindig izgalommal töltött el. Igazi katonaság volt, és mert néha a távolból a vaktöltények durrogását is lehetett hallani, egészen közel sodortak azokhoz a háborús játékokhoz, amelyeket ezek az oroszosan sárgásbarna egyenruhát viselő férfiak itt, a közelemben játszottak. Már tavaly is megtapasztaltam ezt az élményt, sőt elújságotam a barátaimnak is, akik közül többen állították, hogy a vaktöltény igazából fagolyó, és tizenöt méterig halálos. Namármost, ha ezek a legények ennél közelebb kerülnek egymáshoz, akár bele is halhatnak ebbe a nagyon is komoly játékba.

Amikor a katonák megérkeztek, az öreg mindig feltápáskodott a székéről. Úgy tűnt, tetszik neki a mutatvány. Ilyenkor még rólam is elfeledkezett, ha tehát ezt a pillanatot kihasználva vittem volna le a szemetet – ez volt az egyetlen feladatomban, amit pokoli kínok között, de teljesítettem, mert a szemetes konténer eléréséhez

nem kellett elhaladnom a Csukundeda előtt –, szóval, ha ekkor viszem le a szemetet, egészen közel férközhetek Ivanához.

Aztán bekövetkezett a tragédia. Előző este nem szólalt meg a *This Boots Are Made for Walking*, ami már éppen elég intő jel lehetett arra nézvést, hogy fel kell készülnünk a legrosszabbra, de úgy hajnal felé dörögni vagy inkább morajlani kezdett az ég. Fölkeltem, kinéztem az ablakon, de felhőnek, borulásnak nem volt semmi nyoma. A morajlás pedig egyre erősödött. Átmentem a nagymamám szobájába, de nem kellett felébrednem, mert már ébren volt, és ő is éppen olyan riadtan, értetlenkedve hallgatta a zajt, mint én. Kimentünk a balkonra, kihajoltunk, nézelődünk. A ház lakói, mint fakó, hálóinges kísértetek, már mind ott tülekedtek a balkonokon, és izgatottan beszélgettek. Mile és Bato mint két indián törzsfőnök lent álltak az udvaron, és a ház mögé, a Sztapári út kiszélesedő része felé kémleltek. Aztán, amikor a dübörgés már szinte elviselhetetlenné vált, kiderült, hogy a földöntúli lármát egy végelethatalatlan katonai járműoszlop okozza. Voltak ott tankok, ágyút vontató teherautók, meg egyéb furcsa gépezetek, amelyek egyre csak jöttek és jöttek. A nagymamám addigra már kiderítette, hogy a szomszédok azt pusmogják: hamarosan ki fog törni a háború, a hadsereg megy föl a magyar határra. Csupa asszony és gyerek vett bennünket körül, mert a családfők már mindannyian a szolgálati helyükön tartózkodtak. Az arcokon félelem és kétségbeesés tükröződött, és úgy láttam, még a Csukundeda örökké fűrkésző tekintete is fakó és fénytelen.

A nagymamám a tiszték szinte kivétel nélkül magyar nemzetiségű takarítónőitől később azt is megtudta, hogy a galibát a csehszlovákiai szovjet betörés okozta. Nem tetszett nekik, hogy ott másként képzelik el az életet, és odaküldték a katonaságukat. Muszájból mentek velük a szövetségesek, köztük a magyarok is, és mivel a mieink a csehszlovákok pártján álltak,

Vándorok emléke (76 x 99 cm, vegyes technika, vászon, farost)

biztosra vehető volt, hogy ez a nagy, egyesített hadsereg hamarosan ellenünk fordul. Olyanok voltak éppen, mint a perzsák a görögök ellen: hatalmasak, erősek, és ha kilőtték a nyilaikat, ami alatt jelen esetben rakétákat meg ágyúgolyókat kell érteni, elhomályosították a napot. A mieink mégis úgy gondolták, szembeszállnak velük, és rögtön meg is indultak a határra, hogy a kukoricásban elrejtsek a tankokat meg az ágyúkat. Ha a magyarok megindulnak, és megtámadnak bennünket, itteni magyarokat, beleszaladnak ebbe a kelepcébe, és elszabadul a pokol.

Ilyen hangulatban sem dolgozni, sem egyéb elfoglaltsággal bajlódni nem lehetett. Az emberek kisebb csoportokba verődve beszélgettek, a nagymamám olyan ideges volt, hogy mosogatás közben két tányért is eltört. Dél körül aztán megérkeztek a nagybátyámék az Ami

6-os autójukkal. Kapkodva szedték ki belőle a nyaralásos holmival tömött bőröndöket, és szinte futva jöttek be a házba, mintha légitámadás fenyegetett volna. A nagybátyámnak azonnal jelentkeznie kellett a kórházban, mégpedig egyenruhában, oldalfegyverrel. A szolgálati pisztolyát a szekrény tetején egy kulcsra zárt fémládikában tartotta, szétszedett állapotban, beolajozva, mert ez volt a regula. Idegesen rakta össze és csatolta fel, aztán a tányérsapkáját a fejére téve futva ment vissza a nyitva hagyott Ami 6-oshoz, amely mögött egy otromba teherautóba valakik éppen akkor pakolták be a bútorait. Majd hanyatt estem a meglepetéstől: Ivanáék voltak!

Nem menekültek, bár ebben a vészterhes időben ez sem lett volna csoda, hanem költöztek. Az unokahúgom odament elbúcsúzni a barátnőjétől, és azzal a letaglózó hírrrel jött vissza, hogy Ivana apját Macedóniába helyezték, és bár most nagy a fölfordulás, az a tiszt, aki itt, Zomborban átveszi tőle a századot, az éjjel megérkezett a családjával, és most – válság ide vagy oda – át kell neki adni a lakást. Úgy mondta ezt az unokahúgom, mintha az a parancs ide szült volna a szomszédba, mondjuk Apatinba, ahová fél nap alatt gyalog odaérhetünk. Ő is katonatisztgyereke volt, rengeteg ilyen jövésmenést látott. Akkor még nem tudtam, hogy Damoklész kardja a nagybátyám feje felett is ott lebeg, és eljön majd az idő, amikor őt meg a horvát tengerpartja dobják, mert ebben a túl nagy és önmagát talán túl erősnek képzelő országban a mozgolódás szinte kívánalom.

Most viszont valahogy túl kellett élnünk a ránk leselkedő veszélyeket, és mert az emberekben van egy ősi ösztön, hogy háborúban mindig a szeretteik közelében keresnek menedéket, az ángyom úgy látta jónak, ha azonnali hatállyal hazazsuppol. Mire föleszméltem, már be is csomagolta a holmimat a kis utazótáskámba. Így elérhettük az ötórás a vonatot, amellyel – egy cservenkai átszállással – este nyolc körül megérkezhattünk a szülőfalumba.

Fancsali képpel ballagtam le utána a lépcsőn, és ugyanígy intettem búcsút a balkonon, az én addigi helyemen pipiskedő unokahúgomnak meg a mellette szomorkodó nagymamának. Nem ilyen epilógust képzeltem el. Egy nappal korábban még minden rendben volt, már majdnem a Csukundeda iránt érzett félelmemet is legyűrtem, most meg azon kaptam magam, hogy itt állok a járda szélén, és arra várok, hogy az ángyom leintsen egy fiákert, ami majd kivisz bennünket az állomásra. Hogy merre járhat most Ivana, nem tudhattam, de teljesen biztos voltam benne, hogy nem látom soha többé.

Ekkor egy kéz nehezedett a vállamra. Megfordultam, és a Csukundedát láttam fölém magasodni. Olyan volt, mint egy százéves olajfa, amelynek a gyökerei közül elfújta a homokot a szél. Azzal fenyegetett, hogy rám dől és agyony nyom, de furcsa módon ettől eltekintve nem is látszott félelmetesnek. A szeme sem szúrt annyira, mint a balkonról, sőt, ennyire közlől inkább annak a kóbor kutyáénak a riadt pillantására emlékeztetett, akit bottal kergetnek el az udvarból. Ha lett volna hozzá képességem, talán a szomorúságot is fölfedezem benne, ami jórészt annak szólt, amitől a nagymamám is rettegett. Nem olyan régen múlt el a legutóbbi háború, hogy az öregebbek ne éreznék még mindig a nyilallását a csontjaikban. Alig több, mint huszonöt éve ezen a tájon még puskák durrogtak, ott lent, a hegyek között pedig talán még mindig visszhangoznak azok a régi lövések.

Ettől félhetett az öreg, hogy ez a lerázott, ott-hagyott istencsapása utána jön, és nem volt kedve tovább menekülni, mert innen olyan nagyon nem is volt hova.

De volt még az öreg szemében másvalami is, amit jobb híján úgy neveznék: megértés. Nem volt vak, látta, hogy mivel és mennyire kínlódom, és hogy ezen a gyötrelmen nem leszek képes túltenni magam. Ivanát gyorsan elfelejtem, de ha nem tudom az államnyelvet, bármerre indulok el abból a kis burokból, ami a szülőfalum, mindig beleütközöm valami átjárhatatlanba. Ezt értette meg a Csukundeda, és megsajnálta. Valamit mondott. Mély, rekedtes hangját, amíg élek, nem felejttem el, aztán a zsebébe nyúlt, és kivett egy durván faragott, de mégiscsak kedves fajátékot, egy apró lovacskát. Megfogta a kezem, és úgy helyezte a tenyerembe, mint egy kincset.

Ezzel az ajándékkal játszottam a vonaton egészen a dubokai megállóig, ahol csuda tudja, miért, megint rám tört az orrpiszkálhatnék. Az ángyom most nem utasított rendre, de nem is volt miért, mert még idejében visszafogtam magam.

Így tanultam meg szerbül: sehogy és mindenhogya. A nyelvet nem tudtam, de megértettem, miféle népek ezek, akik valaha a hegyi levegőt szívták. Félelmetesek, de hajthatatlanok, és figyelnek minden levélrezdülésre. Ivana nem is lett volna hozzám való, mert neki olyan legény kellett, akinek ha nincs lakáskulcsa, akkor is képes a balkonokon fölmászni, ahogy Bato meg Mile mutatványozott csak úgy, a hecc kedvéért.

Már lassított a vonat, amikor egy hirtelen ötlettel megkérdeztem az ángyomat, mit jelent az a szó, hogy Csukundeda. Elcsodálkozott, aztán elnevette magát. Olyan, mint a dédnagyapa, csak öregebb és házsártosabb, mondta, és én ezt mélyen elraktároztam. Valójában ezzel meg is tanultam szerbül. Sokáig úgy éreztem, ennél többre nem is lesz szükségem.